

כשהם נוטלים ביחד אבל כשהם²⁸ ב' זה אחר זה לא, והרב כתב שאין בזה חלוק כפי סברת מפ' אחרים. והראב"ד²⁹ כתב עוד בזה, דמאי דאמרינן בהא דסגי רביעית אפי' לשנים, הכוונה הוא; שלמים ראשונים סגי רביעית ליטול ידיהם בשפיכה ראשונה, אבל בתנאי שיוסיפו במים שניים אח"כ, שיהיה לכל אחד רביעית, שעכ"פ צריך רביעית לשפוך על הידים של כ"א ואחד, אלא שמה שהקלו בכאן הוא, שאין להקפיד שיהיה רביעית בבת א' בכלי, וזהו פי' מוסיפי' על השניים ואין מוסיפין על הראשונים, שמביא הרב להלן, שר"ל; שצריך להוסיף בב' ³⁰ עד שיהיה בהם ³¹ כדי רביעית על כ"א ואחד, הא בראשונים אין צריך להוסיף, כדי שיהיה בהם רביעית על כל אחד ואחד. ובדרך זה נראה שסובר ר"י³² שעכ"פ צריך רביעית.

סימן קסא

וצריך ליזהר מחציצה¹. בס"ה הקצר² כתב, שנכון לנקר הצפרנים בשעת נטילה, ואמר שיש מקילי' בזה, דחשבי ליה מיעוט שאינו מקפיד ע"כ.

ומ"ש: "אם יש לו בצק³ חוצץ"⁴ הכלל העולה הוא; דבר שאינו נדבק אינו חוצץ. ומ"ש בטיט ובצק חוצצין – היינו בטיט הנדבק, וזה חוצץ אפי' שיהיה כנגד הברש, ואם אינו מקפיד עליו אינו חוצץ.

פרק הוא עד מקום כו'⁵. הנה בא"ו⁶ כתוב, וע"מ דבר ליטול כל הידים.

סימן קסב

כיצד נטל הראשונים¹ חוץ לפרק וחזרו לידי טומאה. הנה, בזאת המשנה² יש נוסחא' מתחלפו',

כמו שכת' בס"ה³. שהנה, יש מי שגורס, נטל הראשונים חוץ לפרק, ואת השניים עד הפרק, וחזרו ליד, טמאתה⁴. ויש נוסח' אחרת, נטל את הראשונים עד לפרק, ואת השניים חוץ לפרק, וחזרו ליד, טהורה. והנה, לפי הנוסחא הראשונה, יש לנו לומר, שהנה הידים מטמאות משקין, אפי' כשיגעו בהם חוץ לפרק, ולפי' אמרינן כשנטל הראשון חוץ לפרק לבד, וחזרו ליד אחר שנגע בכאן במקום טמא, מטמאין את היד. וכן כתוב בערוך⁵, במ"ש⁶; שמים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה, אמר שהסבה בזה, שלא יבאו המים לזרועו, שלא רחץ אותו במים, שהוא חוץ לפרק, ויחזרו ויטמאו לידיים. אבל לנוסחא אחרת, הנה אין הידים מטמאות המים, אלא כשיפלו עליה בתוך הפרק, אבל כשנפלו חוץ לפרק, אין בכאן מקום טומאה, וכן ג"כ אין המים השניים מטהרים הראשונים, אלא בעודם בתוך הפרק. וכן פי' המשנה לזאת הנוסחא; נטל את הראשונים ואת השניים בתוך הפרק, ויצאו אחרי כן השניים חוץ לפרק, היד טהורה, לפי שהמים הראשונים כבר נטהרו, במה שנפלו עליהם מהשניים בתוך הפרק, ומה שיצאו אח"כ השניים חוץ לפרק, אין בכאן מקום טומאה, לפי' כשחזרו טהורים. ובסופ' גרסין⁷, נטל את הראשונים והשניים חוץ לפרק, וחזרו ליד – טמאה, לפי שבכאן כבר נטמאו השניים בתוך הפרק, ומה שיצאו מהם חוץ לפרק, לא טהרום שם השניים, ולפיכך כשחזרו⁸ לידי טומאה. והנה, זאת הנוסחא היא מה שהביא בכאן הרב ופירשה, עז"ה שמ"ש טומאתן וטהרתן עד הפרק, ר"ל שאין המים הראשונים טמאים אלא בתוך הפרק, שלשם הם מקבלים הטומאה, אבל חוץ לפרק לבד אין מקבלים טומאה, וכן המים השניים אינם מטהרים הראשונים אלא בתוך הפרק, כשנפלו⁹

5. ערוך השלם ערך פרק, חולין קו עמ' א"ב, רש"י שם ד"ה עד הפרק, רי"ף ברכות סי' רב, (מא עמ' א), ראב"ד תמים דעים סי' סו, תוס' חולין שם ד"ה אמר רב, רא"ש חולין פ"ח סי' יא.
6. רבנו ירוחם נתיב טו ח"ו.
- קסב. 1. בטור נוסף: והשניים.
2. ידים פ"ב מ"ג, ור' שם ר"ש ור"מ, רא"ש ומלאכת שלמה.
3. בס' התרומה, ור' סמ"ג עשין כז [קיב, ד].
4. צ"ל: טמאה.
5. ערך מי.
6. סוטה דף ד עמ' ב.
7. ידים שם שם.
8. אולי צ"ל: חזרו.
9. מתיבה זו עד תיבת "כשחזרו" – בשוליים.

28. התיבות: אבל כשהם, מהשוליים.
29. תמים דעים סו-סז, שו"ת הראב"ד סי' כג [מהד' מוס"ק עמ' פה].
30. צ"ל: בשניים.
31. מתיבה זו עד תיבת "ואחד" בשוליים.
32. הנ"ל.
- קסא. 1. חולין דף קו עמ' ב.
2. סי' קפ"א, הגהות רבינו פרץ אות ד.
3. בטור נוסף: תחת הצפורן.
4. רבנו ירוחם נתיב טו ח"ו [קמא א], סמ"ג ל"ת קי"א [ויניציא שז דף לח עמ' ד], עשין כז [ויניציא דף קיב עמ' ג], הגה' מרדכי שבועות רמז תשמו, שבה"ל סי' קלד, תוס' חולין ד"ה וכל, ראבי"ה ח"א סי' קפה, תורת הבית להרשב"א בית ז שער ז.

עליהם חוץ לפרק ומטהרים אותן. ומזה הצד קשה, שהנה כשחזרו השניים – הידים טהורות. שהנה לא נטמאו בתוך הפרק, וכשחזרו הראשונים הידים טמאות, מצד הטומאה שקבלו בתוך הפרק, ומזה הצד צריך להגביה אצבעותיו למעלה, כדי שלא יחזרו המים ויטמאו את הידים.

כתב הראב"ד ז"ל בהלכותיו¹⁰, שאלו הראשונים, הא דתניא מים ראשונים מטהרין את הידים, שניים מטהרין את המים שעל היד, מאחר שהמים הראשונים מקבלים טומאה מהידיים, היאך השניים מטהרין את המים שעל היד, יחזרו הראשונים שהם מטמאים, ויטמאו את הידים, והשניים מקבלים עוד טומאה מן הידים, ואין הידים טהורות לעולם, שהרי אמרו שמא יצאו¹¹ [ו]יחזרו המים שחוץ לפרק, ויחזרו ויטמאו את הידים, אלמא הראשונים מקבלים טומאה מן הידים שחוץ לפרק, וחוזרים ומטמאים אותם. ואומ' אני, כי עיקר טומאת הידים שאמרו, לא טומאת ודאי אלא טומאת לכלוך, מפני מגע זיעה או צואה, או שהרגו מאכולת, וגזרו עליהם טומאה מאותו הלכלוך, כאלו נגעה בטומאה, ועשו אותם שניות לפסול את התרומה במגען, ושלא לאכול בהן חולין אלא ע"י הדחק. וז"ש: "ראשונים מטהרים את הידים", כלומר מעבירין את הזיעה ואת הצואה ואת הלכלוך שעליהם, שממנו הם מטמאות, ובאים השניים ומדיחין אותן המים המטושטשות עם הזיעה והלכלוך, ונשארו הידים נקיות. וזהו "השניים מטהרין את המים שעל היד", כלומר מדיחין המים המטושטשות עם הלכלוך מעל היד. ומטעם הזה, צריך שיפסיק במים הראשונים, שאם יתן כל הרביעיות כהעלם א', הנה שהם מעוררים את הלכלוך שעליהם, מ"מ המים הנשארים על היד מסירין¹² הטשטוש הם ולכך צריך שיפסיק בהם כי השניים ראשון וראשון מדיחי את הטשטושין, ומה שישאר על גב היד מן הנקיים הוא, כלומר טומאת

הלכלוך, כי השניים שיצאו מעתה לחוץ לפרק, מטושטשות הן מאותו המקום שהם ראשונים בו, ויחזרו ויטמאו את הידים טומאת לכלוך, ולפיכך צריך להגביה ידיו בשניים, כנ"ל באמת וברור עכ"ל. וכתב עוד בהלכותיו¹³, שמה שאמרו צריך שיגביה ידיו למעלה, לא הקפידו אלא על המים השניים, שבראשונים שאלו אם יצאו חוץ לפרק, יחזרו ויטמאו את הידים, כמו שכתב בכאן. וכתב ע"ז בזה הלשון, ונ"ל כי מה שגזרו טומאת ידים, לא גזרו אלא עד הפרק העליון, מקום שהזרוע והיד מתחברים, וע"כ היה קדוש ידים במקדש ביד עד הפרק הזה, וברגל עד השוק, אבל מאותו פרק ולמעלה, אינו מקום רחיצה ולא מקום טומאה, הלכך אם נפלו מים ראשונים עד אותו הפרק ומעלה, אין חוששין לשניים, בין שיצאו חוץ לפרק בין שלא יצאו חוץ לפרק, ואין מדקדקים להשפיל ידיו ולהגביהה. ומ"ש¹⁴ שהמים הראשונים צריך ידיו למעלה, לא אמרו אלא על השניים שבמים ראשונים, אבל הראשונים שבראשונים אין מדקדקין בהם בכך עכ"ל. ומה שנראה¹⁵ כוונתו בזה, הוא שמ"ש בגמרא¹⁶, שלא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים, זה הפרק אינו הפרק העליון הנזכר לגבי קדוש ידים¹⁷, אבל הוא הפרק התחתון. הנה, מזה הפרק עד הפרק האחר יש מקום טומאה, ולפיכך אמרו שצריך שיגביה ידיו, אבל אם הגיעו המים הראשונים עד זה הפרק של קדוש ידים, אין חשש' בשניים, בין שיצאו בין שלא יצאו, שהרי מכאן ולהלן אין מקום טומאה, כנ"ל שהוא כוונת הראב"ד על מה שכתבתי לעיל ששאלו הראשונים כו'. אלא¹⁸ שק' לי, שמצאתי בא"ח¹⁹ שכתב לשון הראב"ד, כתב אח"כ²⁰ בשם ה"ר מנחם בזה הלשון, ה"ר מנחם בר שלמה כתב על זה, ומי' איכא מ"ד, שמי שנוטל ידיו עד סוף פיסת היד, אינו צריך להגביה ידיו, שאפי' יצאו ראשו' על הזרוע, ויש לחוש שיחזרו על היד, מ"מ לאו מקום טומאה הוא, שלא גזרו בהם טומאה אלא עד

15. מובא בב"י ד"ה אבל רש"י.

16. סוטה הנ"ל.

17. שתי התיבות בשוליים.

18. בשוליים עד תיבת הראב"ד.

19. ח"א הל' נט"י סי' לא.

20. ליתא בא"ח לפנינו.

10. הל' נט"י, תמים דעים סי' סרסו, תשובות הראב"ד סי'

כג (מוסה"ק עמ' פב).

11. מעל השורה.

12. בשוליים עד תיבת "הטשטושין".

13. הראב"ד שם שם.

14. סוטה דף ד עמ' ב.

מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים. כבר כתבתי²⁵ פי' ראב"ד על זה. וג"כ כתב הראב"ד²⁶, על מה שאמרו בכאן שאין נטילה לחצאין במים ראשונים, שזהו דוקא כגון דמשא פלגא פלגא דידיה, דלא ליכא²⁷ משקה טופח ע"מ להטפוח.

צרורות²⁸ כתב ר"ת, שמי שנטל ידו א' מן הכלי, וחזר ונתן על ידו השניה, כיון שתחלת הנטילה היה מן הכלי, תו לא צריך. וכן משמע בתוספתא²⁹, דגרסינן: הנוטל ונותן לחברו בחפניו, ידיו מטמאות, שמתחלה³⁰ [לא] נטל מן הכלי, הא נטל מן הכלי שפיר.

תנן³¹ נטל ידו א' ושפשפה בחברתה טמאה. הרב נתן טעם בזה, מצד שזה היד מטמא ליד האחרת, ואין המים השניים מטהרים, אלא המים שנטמאו מחמת הידים ולא הבאים מחמת יד האחר. והנה, אין לחוש כשנטל שתי ידיו כאחד ושפשפם זה בזה, שהנה היד מטמא לזה היד, וא"כ שניהם טמאות, שהנה כשהם מחוברות הם חשובים כיד אחד. וכך מצאתי בפ"י המשנה של רבינו שמשון³², שכתב על' בזה הלשון; כשנוטל הראשונים בשתי ידיו כא', נחשבות שתי ידיו כא', ואין מטמאות זו את זו. ג"כ מצאתי בפירושו שאמר³³, דמאי דתנא במשנה נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה, דבתוספתא³⁴ מפרש לה; לא שנטל ידו אחת, אלא מיירי שנטל שתי ידיו זו לעצמה וזו לעצמה, ונמלך כשנטל השניים להגיע ידיו זו לזו, ושפך על שתיהם כאחד טמאות. לפי שכשצירף הידים לקבל המים השניים, נטמאו ידים בנגיעתם זו לזו, והמים שעל יד זו מטמאי מים שעל יד חברתה, וגם את היד, כמו שהם מטמאים ככר של תרומה — אם נגע בהם, וכשנטל את השניים לא טהרו את הראשונים, כיון שנטמאו מחמת חברתה, אלא אדרבה, גם השניים נטמאו בהם, וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהם כאחד. והרב נר', שאינו מפרש כפי התוספתא.

סוף פיסת היד עכ"ל. והנה, לפי מה שכתבתי בשם הראב"ד, הרי הוא מודה בזה, והפרק שכתב בכאן, אינו הפרק הנזכר לעני' קדוש ידים ורגלים וצ"ע.

והנה, מזאת ההצעה יש מקום להשיב, למי שירצה להקשות ולומר, למי שסובר שאין טומאה חוץ לפרק כלל, למה אמרו שצריך שיגביה ידיו, אע"פ שישפילם יכול לתקן זה, שהרי אם הוא משפיל ידיו ורוחץ מסוף הפרק מים ראשונים, ומזה המקום רוחץ מים שניים, הנה אין בכאן ספק כלל לחזרה, דמה אית לך למימר, שמא המים הראשונים יצאו חוץ הזרוע והשניים לא הגיעו ע"כ, ויחזרו הראשונים ויטמאו את הידים, הרי לזאת הסברא אין מקום טומאה בכאן, דבשלמא לסברא האחרת יש לחוש לזה, אבל לזאת הסברא אין מקום לזאת החששא. אלא עם מה שכתבתי לעיל יתישב זה, שהרי המים הראשונים אינם צריכים עד סוף פיסת היד, אלא עד סוף האצבעות, ומזה הצד אם יהיה נוטל ידיו למטה, יצאו המים ממקום שיש מזה הפרק עד הפרק האחר, והשניים לא יגיעו לזה, ולפיכך אמרו צריך להגביה.

ניחא למי שסובר, שנ"י לחולין אינן אלא עד סוף חבור האצבעות, אבל לר"י²¹ שסובר שהוא עד סוף הפרק העליון, יש לעיין; אם הוא סובר שהמים אינם מקבלים טומאה חוץ לזרוע, היאך יתישב זה.

מצאתי בפ"י תלמידי ר"י²² שכתבו, בשעת נטילה צריך ליזהר, שלא יגביה ידיו למעלה עד שינגבם, מפני שאם יגביהם, יקבלו המים ששופך באחרונה לקבל לטהר המים שעל הידים טומאה מהזרוע, ויחזרו ויטמאו את הידים, ולא עלתה לו נטילה, כך מצאתי שכתבו בזה הלשון בפירושו לר"י²³. ואיני מבין מזה, היאך אמרו שלא יגביה ידיו, וזה הפך כל הנוסחאות שלנו, וצ"ע²⁴.

28. תלמיד הרשב"א, מובא ברשב"א בחי' לחולין דף קז עמ' א ד"ה וליטול מן הכלי.
29. ידים פ"ב מ"ז.
30. ולפנינו: שמא מתחלה לא נתנו כו'.
31. ידים פ"ב מ"ג.
32. ידים פ"ב מ"א.
33. משנה ידים פ"ב מ"ג.
34. ידים פ"א מ"ב ומ"ג.

21. ברכות פ"ח סי' רב, ד"ה אבל (מא, ב).
22. ברכות פ"ח סי' רז ד"ה שלא יצאו (מב, ב).
23. שם שם.
24. ר' חרדשי אנשי שם, שם אות ב.
25. לעיל בסימן.
26. בתשובות סי' כג (מוסד"ק עמ' פג).
27. אולי צ"ל: דליכא.

להפסיק, מנגד לדעתו שהשניים אינם אלא להעביר הלכלוך והטשטוש, צריך להפסיק.

ועוד כתב הראב"ד⁴², שכשנפלו המים על הידים כאחד, במים הראשונים והוא משפשף ידיו זו בזו, צריך לזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו המים, מפני שהם מטמאות זו בזו. יראה שהוא מחמיר, אפי' כשהידיים סמוכות שהם חשובות כיד א', שלא יגע חוץ למקום המים, וצריך להחמיר בכל זה לדעת מי שהוא מחמיר יותר, שהמחמיר תבא עליו ברכה.

סימן קסג

אסור לאכול בלא נטילה אפי' וכו'. הרמב"ם² כתב הפך זה. וכתב עליו ר"י³, שדבריו תמוהין, שהרי בגמרא⁴ יראה מבואר זה⁵.

סימן קסה

ויראה להכריע¹ וכו'. הנה זאת ההכרעה², יראה שיש בה גמגום, שהרי אם לאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף, יברך אשר יצר, הנה כבר בזאת הנטילה היה ראוי לברך נ"י, שהרי³ הראשונים מטהרים את הידים, ואם רצה לנגב ידיו במים ראשו⁴, כבר הוא טהור לאכילה, ולפי זה כבר הוא מפסיק באשר יצר לנ"י, שהרי מה שעושה אח"כ הוא לטהר את המים שעל הידים לא לידיים בעצמם. ואולי כוונת הרב, שמאחר שזה האיש יש לו ליטול מים שניים, אע"פ שבאים לטהר הראשונים, עכ"ז לטהרת הידים הם, שהרי אם היה נוגע במקום שנגב ידיו מהראשונים, חזרו ידיו להיות טמאות, וא"כ כל זה צריך בשלמות לטהרת הידים לאכילה ג"כ.

השופך רביעית כאחד, אין צריך שניים לטהרם. כתב הראב"ד³⁵, וגם הרשב"א³⁶, הראשונים צריך שיפסיק בהם, אחרונים אין צריך להפסיק בהם. ופרשו בירושלמי³⁷, מהו להפסיק – צריך ליטול ולשנות, כמו ששנינו; מים ראשונים מטמאים את הידים, שניים מטהרים המים שעל הידים. וכתב הרשב"א³⁸ על זה בזה הלשון, וי"א שאם רצה³⁹ לצוק כל הרביעית בפעם אחת על הידים ועל⁴⁰ מקום הפרק, שהוא צריך ליטול – עושה ואינו נמנע, ולא אמרו להפסיק אלא כשלא נטל תחלה אלא עד חצי הפרק, ולפיכך אם בא עכשיו ליטול החצי הנשאר, מפסיק בניגוב, כדי שלא יחזרו המים שעל החצי שיטול עכשיו, ויטמאו את המים שעל החצי הראשון. ואם כדברי זה אינו כהלכה, שהנוטל ידיו לחצאין כל יד ויד לחצאין⁴¹ טמאות כמות שהיו, עכ"ל. נראה מסברתו, שהוא חולק עם זאת הסברה שכתב הרב, שלכ"ע אם שופך רביעית אחד אין צריך עוד, שהרי לפי זה מה שאמרו שצריך להפסיק אינו אלא כשלא נטל אלא חצי היד, וכזה צריך שיפסיק שינגב, מצד שלא יחזרו המים שעל החצי שיטול עכשיו ויטמאו מים שעל החצי הראשון, אבל כשלא יהיה בכאן מים, זה החצי שכבר נטל הרי הוא טהור, ואינו מקבל טומאה מן החצי שהוא נוטל עכשיו, ולפי' אמר שזאת הסברה אינה כהלכה, שהרי הנוטל ידיו לחצאין טמאו כמות שהיו.

והנה, הרב לא כתב שצריך להפסיק במים ראשונים, וא"כ נראה שהוא סובר, דאינו כהלכה, כמו שכתב הרשב"א בזה, ולפיכך פסק שרביעית כאחד אין צריך יותר. וגם הראב"ד יראה שהוא סובר, שרביעית כאחד לא סגי, שהרי כת' שצרי'

35. תמים דעים סי' סו.

36. תורת הבית הארוך בית ששי שער שני.

37. ברכות פ"ח ה"ב [דף יב ע"א], ומובא בר"ש לידיים פ"א, ירושלמי חלה פ"ב ה"ג [דף נח ע"ג], ור' שו"ע סע' ב, וביאור הגר"א ד"ה ואח"כ שופך.

38. תורת הבית הקצר (עמ' 139).

39. ברשב"א: ירצה.

40. ברשב"א: ועד.

41. ברשב"א נוסף: ידיו.

42. תשובות סי' כג (מוסה"ק עמ' פד).

קסג. 1. חולין קז ע"א, אר"ז סי' סח.

2. מ"ו מהל' ברכות ה"ח, ור' השגת הראב"ד שם, וכס"מ שם,

מנהיג הל' סעודה סי' א, תורת הבית בית ששי סוף שער ב.

3. ברכות פ"ח, מב ע"א ד"ה מהו לאכול פת במפה.

4. חולין שם ע"א ב.

5. שכן בגמ' משמע שמפה הותרה רק לאוכלי תרומה, ור' א"ח הל' נט"י סי' כד, ור' ב"י ד"ה אסור.

קסה. 1. ר' רבנו ירוחם נתיב טו ח"ו [קמז ע"ב], כלבו סי' כג, שבה"ל סי' קלה, אר"ז ח"א סי' עד, אגור נט"י סי' רה, הפרדס סי' סד, מחזור ויטרי סי' סז, סדור רש"י עמ' 51, א"ח סי' יב.

2. מובא בב"י ד"ה ואך מ"ש, ור' ב"ח ד"ה ומ"ש ויראה להכריע, ד"מ אות א, פרישה אות ג, ודרישה אות א, שו"ע סע' א וט"ז ס"ק ב.

3. בב"י נוסף: מים.